

A SZENT LÁSZLÓ-KORI ZSINATI HATÁROZATOK KELETKEZÉSTÖRTÉNETE

Szent László nevéhez a hagyomány három törvénykönyvet¹ kapcsolt, melyek azonban korabeli kéziratokban nem maradtak fenn, hanem csak a XV–XVI. századi kódexekben.² A kéziratok szövegének egybevetése alapján feltételezhető, hogy azok egyetlen közös szerkesztésre mennek vissza.

Az egyes dekrétumok datálása jogtörténészeinknek sok fejtörést okozott, hiszen a három közül csak a szabolcsi zsinat határozatait keltezték: 1092. május 20-ra, azaz három évvel László halála (1095) előttre, és ezt nevezték első dekrétumának, amiből azt a neveléses következtetést lehetne levonni, hogy királyunk uralkodása első 15 évében főuraival egyetlen határozatot sem hozott. A törvénykönyvek számozásának helyességét illetően már a XIX. század eleje óta voltak a korszak törvényhozásával foglalkozó kuta-

¹ Pauler Gyula szerint négy. s negyediknek az I. ún. esztergomi vagy Lőrinc-féle zsinati határozatok tekinthetők, amelyek a keletkezés sorrendjét illetően meg is előzik Szent László egyetlen datált dekrétuma, az 1092. évi szabolcsi zsinat határozatait. (PAULER GYULA: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. I-II. Bp. 1899. I. 448–49. 320. jegyz.) Pauler nézetét Karácsonyi János (KARÁCSONYI JÁNOS: Magyarország egyháztörténete fő vonásaiban 970-től 1900-ig. Nagyvárad 1915. 20.) és Erdélyi László (ERDÉLYI LÁSZLÓ: Magyarország társadalma XI. századi törvényeiben. (A továbbiakban: Magyarország társadalma) Bp. 1907. 140–1.; Uő.: Magyarország törvényei Szent Istvántól Mohácsig. (A továbbiakban: Magyarország törvényei) Bp. 1942. 34–5. is magáévá tette. Cáfolja: JÁNOSI MONIKA: Az első ún. esztergomi zsinati határozatok keletkezésének problémái. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica. (A továbbiakban: AASzeg) 83. (1986) 23–30.

² Illetve még későbbi kéziratokban, de csak azokkal foglalkoztam, amelyek a XVI. század végénél nem később keletkeztek. XV. századiak: *Budai János-féle* (1406), melyet csak XVIII. századi másolatban ismerünk. (A másolat jelzete: OL I 7. Kollár-gyűjtemény r.sz., 55.); *Thuróczi kódex* (XV. sz. vége) OSZKK Cod. Lat. 407. XVI. századiak a keletkezés feltételezhető sorrendjében: *Kollár-kódex* 1514–64) OL I 7. Kollár-gyűjtemény r.sz. 32.; *Ilosvay-kódex* (1544–67) OSZKK Fol. Lat. 4023.; *Gregoriánczi Pál kódexe* (1556–7) OSZKK Fol. Lat. 4126.; film: FM, 1686.; másolata: a *Nádasy-kódex* (1558) Bp.-i Egyetemi Könyvtár Kézirattát G 39.; az utóbbi másolata: a *Festetics-kódex* (1583) OSZKK Fol. Lat. 4355.; *Debreceni-kódex* (1578) Debrecen, Ref. Koll. R 466.; *Besztercebányai kódex* (1590 körülről) OSZKK Fol. Lat. 522. A kéziratokról bővebben: JÁNOSI MONIKA: A Szent István törvényeit tartalmazó kódexek. Magyar Könyvszemle (a továbbiakban: MKsz) 94. (1978) 225–54.; Uő.: Gregoriánczi Pál kézirat törvénygyűjteménye a XVI. század közepéről. MKsz 104. (1988) 54–64.; Uő.: Törvényhozás Magyarországon a XI. században. Bp. 1988. (kéziratok kandidátusi értekezés) 41–59.

tóknak kételyei.³ Azóta mindenki egyetért abban, hogy a második és harmadik törvénykönyveknek mindenképpen meg kellett előzniök az elsőt, a szabolcsi zsinat határozatait, amely a keletkezés sorrendjében tehát csak az utolsó lehetett.⁴ Meggyőződésem ugyanakkor, hogy első királyunk törvényhozásához hasonlóan⁵ itt is külön kell választani az egyes intézkedések meghozatalának és azok összeszerkesztésének idejét. Ez a két másik László nevéhez kapcsolt dekrétum esetében világosan kimutatható, de a szabolcsi zsinat határozatainak esetében is alaposabb vizsgálat nélkül megállapítható, hogy a királyi bírásokodásról szóló utolsó két kapitulumot⁶ nem az ún. „sancta synodus” hozta, tehát nem is születhettek egy időben a zsinati határozatokkal.

Általában a királyi tanács ülésai nem „ad hoc” tanácskozások lehettek a király éppen kéznél lévő magas méltóságú kísérete bevonásával, — jóllehet ilyen tanácskozásokra is sor kerülhetett —, hanem meghatározott helyre⁷ és időre összehívott gyűlések, hiszen különben az akkori primitív közlekedési eszközökkel, a mainál lényegesen nagyobb országból az ország nagyjai lehetőleg teljes számban nem tudtak volna megjelenni, mint ahogy azt pl. a szabolcsi zsinaton is tették, ahogy az a hozott határozatok bevezetéséből egyértelműen kitűnik: „Regnante creatore et salvatore domino nostro Jesu Christo anno incarnationis eius millesimo XCIIo XIII. kalendas Junii in civitate Zabolch sancta sinodus habita est, presidente christianissimo Hungarorum rege Ladislao cum universis regni sui

³ Először Engel János Keresztények. (ENGEL, JOHANN CHRISTIAN: Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer I—V. Wien 1813—4. I. 178.)

⁴ A II. és III. dekrétumot illetően azonban nem ilyen egyértelmű a helyzet. Egyes történészek véleménye szerint legelőször a II. keletkezett (PAULER GY.: i.m. 440—1. 284. jegyz. — csak a 10. pontig, a dekrétum második fele szerinte a III. után; HÓMAN BÁLINT—SZEKFI GYULA: Magyar történet I—V. Bp. 1935-36. I. 285.; ERDÉLYI L.: Magyarország társadalma. 139-40.; Uő.: Magyarország törvényei. 35. — csak a 18. pontig, második fele a III. után), a többség szerint azonban a III. dekrétum volt az első. Egyesek a Szent László uralkodását megelőző időre datálják (MAX BÜDINGER: Ein Buch ungarischer Geschichte 1058—1100. Leipzig 1866. 19—20. I. jegyz.; MARCZALI HENRIK: Magyarország története az Árpádok korában. 1038—1301. In: A magyar nemzet története II. Bp. 1896. 108. I. jegyz.; SZÉKELY GYÖRGY: Prefeudális társadalom Magyarországon. Valóság 1948. 139—40.; SZILÁGYI LORÁND: Szöveggyűjtemény. Magyarország történetének tanulmányozásához I. rész 1000-tól 1526-ig. Szerk. LEDERER EMMA. Bp. 1964. 27—45.; BEÉR JÁNOS—CSIZMADIA ANDOR: Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinktől 1000-tól 1949-ig. Bp. 1966. 60.; BÓNIS GYÖRGY: Középkori jogunk elemei. A római és kánonjog irodalma hazánkban. Bp. 1972. 18.; KRISTÓ GYULA: A XI. századi hercegség története Magyarországon. Bp. 1974. 74.; Uő.: Űzbég és tolvaj. In: Tanulmányok az Árpád-korról. Bp. 1983. 443.; KUMOROVITZ L. BERNÁT: Szent László vásár-törvénye és Kálmán király pecsétes cartulája. In: Athleta Patriae. Szerk. MEZEY LÁSZLÓ. Bp. 1980. 93.; JÁNOSI M.: Kandidátusi értekezés. 120—5.), vannak, akik uralkodása kezdetére (LEDERER EMMA: A feudalizmus kialakulása Magyarországon. Bp. 1959. 35.; Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I/1—II. In: Magyarország története (a továbbiakban: Magyarország története I.) Bp. 1984. 900. — a vonatkozó részt GYÖRFFY GYÖRGY írta. Szerinte az első rész 1077—1089 táján, a második, 1083 után születhetett.).

⁵ Részletesen kifejti Jánosi Monika (JÁNOSI MONIKA: Gondolatok az Admonti kódexből hiányzó kapitulumokról. AASzeg 82. (1985) 37—51.)

⁶ Kiadása: ZÁVODSZKY LEVENTE: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. (Függelék: a törvények szövege.) Bp. 1904. 165.

⁷ A helyet megjelöli Szent László II. törvénykönyve: Pannonhalma (ZÁVODSZKY L.: i.m. 166.), a Kálmán korában kiadott ún. Albericus-gyűjtemény: Tarcal (uo. 182.), az ún. Lőrinc-féle zsinat: Esztergom (uo. 197.).

pontificibus et abbatibus, necnon cunctis optimatibus, cum testimonio tocius cleri et populi. ...”⁸

A bevezetést olvasva óhatatlanul három kérdés merül fel bennem. 1). Miért Szabolcs várába hívták össze Magyarország főpapjait és főurait? 2). Miért éppen 1092. májusában került sor erre? 3). Miért volt szükség az ország akkori békésnek nem nevezhető külpolitikai helyzetében a zsinat összehívására? Természetesen ahogy a kérdések, úgy a rájuk adott válaszok is összefüggnek egymással.

A kérdések megválaszolása előtt tisztázni kell a helység nevét. A helynevek — mint köztudott — összekapcsolódtak a honfoglaláskori vezérek neveivel úgy, hogy a vezérek a szállásterületeiken lévő településeket, várakat saját nevükről nevezték el. Így történt ez Szabolcs esetében is, aki Anonymus szerint Előd vezér fia, a krónikákban a hét kapitány egyike volt.⁹ Nevét számos helynév őrzi: Szabolcs megyében a legtöbb, de ezenkívül Fejér-megyében, Baranyában, sőt a Szerémségben is. A sok tekintetben saját korából kiinduló és így némiképp torzító Anonymus, családi hagyomány alapján többször, valószínűleg jogosan állítja, hogy a vezéri nemzetségek ősei építették és birtokolták azokat a várakat, amelyekből megyeszékhelyek lettek.¹⁰ A krónikákban Előd Álmos apja volt, s így Szabolcs is besorolható az Árpádok családjába. Mivel idősebb lehetett Árpád fiainál, és az Árpádok trónutódlási rendje szerint a fejedelmet az élő legidősebb férfi családtag követte, valószínű, hogy ő következett a fejedelemségben Árpád után.¹¹ Feltehető, hogy a trónörökösöt megillető országrész főhelye éppen Szabolcsvár volt. Hol található e vár a számtalan Szabolcs helynév közül? Anonymus nem hagy kétséget afelől, hogy ez a hatalmas és erős vár, melyet Szabolcs földből építtetett, a Tisza mellett található,¹² és e megálpítását a megye elnevezése és a régészeti ásatások is alátámasztják.¹³

Az 1090-es években Magyarország külkapcsolataiban jelentős változás következett be. Ez részben a szomszédos országok belügyeibe való sorozatos beavatkozásban, részben pedig a királyi hatalom idegen terület fölé való kiterjesztésében nyilvánult meg. Emellett fontos feladatot jelentett az investitúraharc figyelemmel kísérése és főként az idegen behatolási kísérletek visszaverése. 1091 tavaszán — beavatkozva a horvát belviszályokba — László király megszerezte Horvátországot.¹⁴ A meghódított horvát királyság a pápa hűbérese volt, mivel 1076-ban Zvonimir fejedelem VII. Gergely pápától kapott királyi

⁸ Uo. 157.

⁹ SRH I. 41., 61—4., 70—1., 99., 166., 290.; SRH II. 33., 62., 132., 248., 328.

¹⁰ GYÖRFFY GYÖRGY: István király és műve. Bp. 1977. 203.

¹¹ Uo. 33—4.; ANONYMUS: Gesta Hungarorum. Hasonmás kiadás. 1975. 163—4.

¹² SRH I. 62—3.

¹³ Az 1969 és 1971 között folytatott, Németh Péter által vezetett ásatások egy honfoglaláskori és a X. században épült hatalmas, háromszög alakú, faszervezetekkel megerősített, meredek földszánccal kerekített földvár maradványait tárták fel. (NÉMETH PÉTER: Szabolcs és Szatmár megyék Árpád-kori földvárjai és monostorai. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1966—67. 2. Szeged 1968. 130.; Uő.: Előzetes jelentés a Szabolcsi Árpád-kori megyeszékhely régészeti kutatásának első három esztendejéről. 1969—1971. In: Archaeologiai Értesítő 100. (1973) 2. 167—9.; Uő.: In: Szabolcs—Szatmár megye műemlékei. II. Bp. 1987. 331.)

¹⁴ MAKK FERENC: Megjegyzések Kálmán külpolitikájához. AASzeg. 67. (1980) 21. és 1. jegyz.

címet és koronát.¹⁵ László hódítása így a pápai hűbéruraság végét jelentette Horvátországban. A magyar király valószínűleg szeretne volna megszerezni Horvátország mellé Dalmáciát is, de erre a kunok Kelet-Magyarországot végigdúló betörése miatt nem kerülhetett sor. 1091 nyarán ugyanis a kunok Kapolcs vezérrel az élükön az Al-Duna vidékéről a törcsvári szoroson át betörték Erdélybe, onnan a meszesi kapun át Biharba,¹⁶ majd a Tiszán átkelve végigpusztították a Duna-Tisza közét¹⁷ Szabolcs erős várát épen hagyva. László miután megtette unokaöccsét, Álmos herceget, I. Géza fiát, horvát királynak,¹⁸ kénytelen volt a kunok ellen vonulni Horvátországban tartózkodó seregével. A Temes folyónál utolérte, a Pogányos vize mellett legyőzte a zsákmánnyal távozni igyekvő kunokat, majd Orsova táján vereséget mért a kun seregére.¹⁹

1091 őszén, győzelmei után, került sor a somogyvári Szent Egyed (Saint Gilles) apátság ünnepélyes alapkövetételére. László király ugyanis már jó előre igyekezően megnyerni a pápa jóindulatát egy esetleges horvát beavatkozásra, megalapította a zágrábi püspökséget, és Somogyvárat a „Szent Péter” tulajdonát képező francia Saint Gilles-i apátságnak adta monostorépítés céljából.²⁰ A Horvátország miatt azonban haragos II. Orbán pápa elküldte követét, Teuzo bíborost, hogy az visszakövetelje Horvátország pápai hűbérbe adását, azonban a bíboros eredménytelenül tért vissza Rómába.²¹ Ezután megtörtént a szakítás az eddig mindig a legális pápákat támogató László és II. Orbán között, és ezzel a magyar király a Ravennában székelő III. Kelemen ellenpápa támogatóinak sorába lépett.²²

Biztos vagyok benne, hogy van összefüggés a szakítás és a szabolcsi zsinat összehívása között. Nagyon valószínű, hogy ezt a nagyon fontos, egyházat érintő, de politikailag is jelentős eseményt mindenképpen meg kellett vitatni Magyarország papságával, László tehát összehívja a zsinatot a következő, 1092. év májusára, pünkösöd utánra, számítva arra, hogy addigra a lovak is visszatérnek már a tavaszi füvelésről, és az időjárás is kedvező lesz annyira, hogy az ország legtávolabbi vidékeiről is odaérjenek az egyházyatyák. Kérdés persze, hogy miért éppen Szabolcsra? A király hadjáratra készül az oroszok ellen, melyre 1092 nyarán sor is kerül, mivel a kunok az ő tanácsukra törtek be Magyar-

¹⁵ Uo. 5. jegyz.

¹⁶ Bihar szinte főmegyének tekinthető — lévén a ducatus része —, így több vármegye is tartozott hozzá. GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Bp. 1987. 574.)

¹⁷ SRH I. 412—4.

¹⁸ Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae, I. Ed.: M. KOSTRENIĆ. Zagrabiae 1967. 161. sz.

¹⁹ SRH I. 414.

²⁰ Magyarország története I. 934.

²¹ Uo. 937.

²² A szakítás egyben a IV. Henrikhez való közeledést is jelentette. Ez utóbbit sietette a Henrikkel való ellentét egyik forrásának, Salamonnak a halála (1087), és a másiknak, feleségének, Adelheidnak elhunya (1090). De bizonyára hozzájárulhatott az is, hogy II. Orbán pápa nem ismerte el István király szenttéavatását (még 1096-ban sem). Vö. PAULER GY.: i.m. 161.

országára.²³ A király és főurak seregei részben a várható újabb betörés, részben a bosszúló hadjárat miatt harcra készen állnak az ország keleti végein. Szabolcs vára nagy és erős, a kunok betörése után is épen maradt, földrajzilag kedvező helyzetben fekszik „Ruscia” felé. Ezért hívják tehát ide a papságot. A király, rendelkezvén az investitúrajoggal, hívja össze a zsinatot, valamint elnököl azon. A főurak (optimates) pedig hadseregeikkel már eleve itt vannak. A nép (populi) alatt pedig valószínűleg a király hadseregében harcoló katonákat kell érteni.

Véleményem szerint a zsinaton már III. Kelemen, az ellenpápa szellemében hozták a döntéseket. Jól érzékelhető ez a papi házassággal kapcsolatos első négy kapitulumon. A papi nőtlenség nagy kérdése, melyet VII. Gergely IV. Henrik ellenében erőszakolt, egészen távol esett a magyar felfogástól. A magyar püspöki székben házas papok ültek, feleségeik az egyházi bitokokon éltek, fiaik az egyházi javadalmakban részesültek.²⁴ „A zsinat törekedett eleget tenni annak, amit maga az egyház, amit IV. Henrik pápája — a ravennai Kelemen — római zsinatján (1089) a püspököknek lelkükre kötött, de már annak nem felelt meg, amit II. Orbán a melíi zsinaton (1089. szept. 18-án) ismételt VII. Gergely rendelete alapján”.²⁵ Tehát noha VII. Gergelynek és utódainak szigorú rendeletei teljesen megakarták szüntetni a papi házasságot, a szabolcsi zsinat nem hozott ilyen szigorú rendeleteket. Nevezetesen: noha az ágyastartást, második házasságot megtiltotta; de megengedte, elismerte a papok első, törvényes házasságát. A zsinat határozathozói a realitások talaján álltak. A papi házasság tiltása ugyanis nem új téma az egyháztörténetben. Évszázadok óta eredménytelenül kísérleteztek bevezetésével a pápák, és a papság részéről az mindvégig nagy ellenállásba ütközött.²⁶

Hogyan, milyen módon születnek meg a törvények? Általában a törvények keletkezésmechanizmusára vonatkozóan nagyon kevés magyar adattal rendelkezünk, de valószínűnek látszik, hogy az nem nagyon különbözhetett a Ganshof²⁷ által hatalmas forrásanyag alapján feldolgozott frank kapitulárek keletkezésmechanizmusától,²⁸ amit most megpróbálok a hazai viszonyokra vetíteni.

Feltételezhető, hogy a törvények meghozatalát megelőzhette valamiféle előkészítő munka, és az ülések meghatározott „napirend” alapján folyhattak le. A király bizalmas híveivel, egy-egy egyházi méltósággal, esetleg többükkel, a különböző éppen felmerült ügyekkel kapcsolatban előzetesen tanácskozhatott, esetleg parancsot adhatott papjainak a következő gyűlésre egy törvénytervezet kidolgozására, hiszen a jogban jártas, műveltebb egyháziak valószínűleg nagyobb szerepet játszhattak a törvényhozás munkájában, az

²³ SRH I. 414.

²⁴ PAULER GY.: i.m. 162.

²⁵ Uo. 163.

²⁶ JÁNOSI M.: AASzeg. 83. (1986) 25. 18. jegyz.

²⁷ GANSHOF, FRANÇOIS LOUIS: Was waren die Kapitularien? Weimar 1961.

²⁸ Karácson Imre is hasonlóképpen vélekedett, amikor a magyarországi királyi zsinatok végzéseit a frank kapitulárekhoz hasonlítja. (KARÁCSON IMRE: A XI. és XII. századbéli magyarországi zsinatok és azoknak a külföldi zsinatokhoz való viszonya. Győr 1888. 16.)

előkészítés illetve írásbafoglalás pedig tudásuk folytán csak az ő feladatuk lehetett. Ebben az előkészítő munkában esetenként részt vehetett a király, jelezve akaratát, de természetesen az is előfordulhatott, hogy nélküle folyt a munka. Valószínűleg ebben az előkészítő szakaszban kerülhetett sor a pápai bullák akaratára érvényesítésének megfogalmazására is. Erre utal a papok első törvényes házasságát ideiglenesen engedélyező 3. kapitulum utolsó mondata: „...quousque nobis in hoc domini apostolici paternitas consilietur.”²⁹ A papok, ha írott tervvel rendelkeztek is — ami nem lehetett szükségszerű —, természetesen szóban, anyanyelven, azaz magyarul terjesztették az ügyet megvitatásra az ülésre összesereglett egyházi és világi nagyok elé, s a tanácskozás is magyar nyelven folyt,³⁰ hiszen a világi résztvevők nem tudtak latinul, és hasonlóképpen magyarul történhetett a törvények kihirdetése is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a hozott határozatokat az ország lakói számára ki kellett hirdetni, ellenkező esetben a törvény nem töltötte volna be feladatát. A fiatal kereszténységgel rendelkező Magyarországon a még mindig élő pogány szokásjogtól³¹ eltérő követelményeket, azok érvényesülése érdekében, tudatni kellett, sőt sok esetben a magyarázat is szükséges lehetett. A kihirdetés az üléseken résztvevő püspökökön, apátokon és ispánokon kívül a király követeinek (nuntii regis) feladata lehetett. Valószínűleg ők tölthették be a frank birodalomban ismert „missi dominici” szerepét. Noha a zsinat határozataiban nincs utalás rájuk, a Szent László nevéhez kapcsolt ún. III. dekrétum az 1. és 2. fejezetében több helyen is említést tesz róluk és feladataikról: „...nuncius regis per omnes civitates dirigitur, ...”, „...nuncius regis de villa in villam vadat, ...”, „... regis nuncius palam faciat omnibus ...”³²

A kihirdetéshez szükséges példányszámot — a frank szokásokhoz hasonlóan — másodkezü másolatok útján készíthették részben a király követei (nuntii regis) a notáriusaikon keresztül, részben a székesegyházak és kolostorok scriptorumain keresztül. Hogy Szent László dekrétumai közül saját korából egy sem maradt fenn, annak négy oka lehet, amelyekre a frank kapitulárek vizsgálata kapcsán már Ganshof is rámutatott: 1) A közigazgatás gondatlansága, hiányos működése. 2) A királyok és a magas egyházi és világi méltóságviselők tartózkodási helyének, és így archivumának is gyakori változása. 3) Bizonyos rendeletek egy idő múlva elévültek, és így nem volt érdemes megőrizni őket.³³ 4) A rendeletek a gyakori használat miatt elkoptak.³⁴

Kérdés, hogy a szabolcsi zsinat határozatai hány törvényhozás eredményei lehettek? A datálásának hitelességében nincs okunk kételkedni, kivéve természetesen a már említett 41., 42., a királyi bíraskodásról szóló cikkelyeket. A benne lévő rendszer hiánya, a

²⁹ ZÁVODSZKY L.: i.m. 158.

³⁰ A tanácskozás magyarnyelvűségére utal a Kálmán-féle tarcali zsinat bevezetése (Albericus-gyűjtemény). Uo. 183.

³¹ Bizonyítja az I. 22. kapitulum: De ritu gentilium. (ZÁVODSZKY L.: i.m. 161.)

³² Uo. 172—4.

³³ Nem ugyanazt az értéket képviselték a középkori ember számára, mint az oklevelek, amelyeket később is bizonyos jogok, vagy jogos igények alátámasztására felhasználhattak.

³⁴ Az okokra: GANSHOF, F. L.: i. m. 105.

különböző kérdések tárgyalása sem kizáró ok, ha a karoling kapituláéakra gondolunk. Ezért mondhatjuk, hogy a szent zsinat a kánonoknak megfelelően, egyházi ügyeket érintő határozatokat hozott, s így az első negyven fejezet egyetlen törvényhozás eredménye volt. Elfogadható tehát, hogy egyetlen zsinat különféle kérdésekben dönt. melynek oka nyilvánvalóan az, hogy egy-egy tanácskozáson a legkülönbözőbb éppen aktuális kérdést vitatták meg és foglalták írásba; így aztán az is elfogadható, hogy a hozott határozatok egymásutánosságukban nem kapcsolódnak feltétlenül egymáshoz; de érthetetlen, hogy az ugyanazon problémával kapcsolatos törvények miért nem következnek mindig egymás után? Ilyen kérdés pl. a tizedfizetés, mellyel a 27., 30., 33., 40. kapitulum³⁵ foglalkozik. Vagy. Miért tartalmaz hasonló intézkedést az 5. és 23. határozat³⁶ nevezetesen a nagyon adományozásáról az egyháznak; vagy a 6. és 24. cikkely³⁷ az egyházi javak elvesztéséről illetve megtalálásáról? Ez utóbbi esetben a második mintha kiegészítené az elsőt. Érthetetlen az is, hogy az ún. „kalandos” szövetkezésekről vagy elsejei összejövetelekről szóló két kapitulum miért került olyan távol egymástól (14. és 39.).³⁸ Nem tartom elképzelhetőnek, hogy Szent László elnökletével, királyunk 18 éves uralkodása alatt, mindössze egyszer ült volna össze a szent zsinat. Annál is inkább, mert legendáink amelyek az 1083. évi szenttéavatások tiszteletére készültek, s megfogalmazásaikra már a szenttéavatásokat követően került sor, egytől-egyig az illető szent kanonizációját megelőzően zsinat összehívásáról szólnak.³⁹ Elgondolkodtató, hogy az uralkodása alatt hozott összes egyházi intézkedést nem ez a törvénykönyv tartalmazza-e. Véleményem szerint a különböző üléseken hozott rendeleteket külön-külön pergamenlapokra írhatták, s hogy azokat a feledéstől megmentsék, később királyi parancsra, vagy anélkül összegyűjtötték és törvénykönyvbe foglalták. Ha tehát a mai formájukban fennmaradt dekrétumokra gondolunk, — ahogy azt korábban jeleztem —, nem beszélhetünk azok keletkezési, csupán összeszerkesztési idejükről. Számomra egyértelműnek látszik, hogy elsőként az ún. I., egyházi intézkedéseket tartalmazó törvénykönyv fejezeteit szerkeszthették egybe, az sem lehetetlen, hogy még László életében, az 1092. évi szabolcsi végzésekhez hozzáfűzve a korábbi zsinatok határozatait is. Ez megmagyarázná, hogy miért foglalkozik a szent zsinat pl. a dézsmával négy különböző helyen. Így érthető lenne az is, hogy miért erről a dekrétumról rendelkezünk a három közül a legtöbb információval. S feltehetően a másolgatások során kerülhetett később az utolsó két fejezet egy valahonnan előkerült pergamenlapról a zsinati határozatok végére. Belátható, hogy a törvényhozás munkájából részüket jobban kivevő, a jogban jártas írástudó papok természetesen elsőként a saját problémáik rendezésével foglalkozó egyházi intézkedéseket gyűjtötték össze, és foglalták írásba. Azonban az sem

³⁵ ZÁVODSZKY L.: i. m. 162., 163., 164—5.

³⁶ Uo. 159., 161.

³⁷ Uo. 159., 162.

³⁸ Uo. 160., 164.

³⁹ Szent István kis legendája (SRH II.400.) Szent István Hartvik püspöktől származó legendája (SRH II. 433., 435.), Szent Imre herceg legendája (SRH II. 459—60.), Szent Gellért püspök kis legendája (SRH II. 479.), Szent Gellért püspök nagy legendája (SRH II. 506.)

zárható ki, hogy a három törvénykönyv fejezeteinek egységes dekrétummá szerkesztése egyidőben történt, és az általában elsőbbséget élvező papság érdekében hozott intézkedések itt is elsőbbséggel rendelkeztek.

Az összeszerkesztés pontos idejére sajnos nem sok támponttal rendelkezünk, így csak hipotézisek felállítására törekedhetek, melyek közül az egyiket, azaz hogy az még László életében megtörtént, ismertettem. A László uralmát követő Kálmán kora nem jöhet számításba, hiszen a magyar király és a törvényes pápa közti szakítás miatt, érthetően, II. Orbán pápa levelében a „rossz utakon” járt előd, László helyett, ismételten Szent István alakját állítja Kálmán elé követendő példának, és ezt a király udvara is magáévá tette, amint ezt a Hartvik- legenda és az Albericus klerikus által megszerkesztett első törvénykönyv (az ún. tarcali zsinat) bevezetése is igazolja. Ez utóbbi említést sem tesz László királyságáról és törvényeiről, hanem Kálmánt egyenesen István király műve folytatójának nyilvánítja.⁴⁰ Az összeszerkesztés lehetséges idejeként számításba jöhet még III. Béla kora, azé a királyé, aki László szentté avatásán fáradozott, amire 1192. június 27-én sor is került. III. Béla bizánci tartózkodásakor is hallhatott I. László királyról és tetteiről, hiszen az akkor uralkodó bizánci császár, Mánuel, édesanyja László leánya, Piroska volt, tehát a feledésbe borított László-féle törvények összegyűjtését és egybeszerkesztését is elrendelhetette, s az így elkészült gyűjtemény az utolsó, „jelentős” zsinat időpontját rögzítette.

⁴⁰ GERICS JÓZSEF: Legkorábbi gesta-szerkesztéseink keletkezésrendjének problémái. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 22. Bp. 1961. 98.

Monika Jánosi

The Origins of the Saint Ladislaus Synod Decisions

In connection with Saint Ladislaus' first law-book, which is the only dated one, the author attempts to answer the following questions: Why were the prelates and lords of Hungary summoned to the castle of Szabolcs? Why did this take place in May 1092? Why was it necessary to convene a synod in such a troubled foreign policy situation? The author tries to outline the mechanism according to which the Hungarian laws were made, separating the time when these laws were agreed on from when they were drafted into a law-book. The latter is dated to the reign of Ladislaus I (after 1092) but the reign of Béla IV cannot be excluded as the time of drafting.